

ПРОБЛЕМИ ТОПОГРАФІЧНОЇ ПРИВ'ЯЗКИ БАЗ ДАНИХ АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК (НА ПРИКЛАДІ ПІВНІЧНО- ЗАХІДНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я)

Кіосак Д.В.

Кафедра археології та етнології України, Исторический факультет, Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова, ул. Елисаветинська, 12, Одесса, Украина 65082

dkiosak@ukr.net

Кожна синтетична археологічна карта являла собою синтез досягнень свого часу. В них відбивалися можливості та обмеження археологічної науки даного етапу розвитку. **Сучасний етап розвитку** археологічної науки робить особливо важливим наголос на охороні та використанні культурно-археологічної спадщини – на тому аспекті практичної діяльності фахівця археолога, який позначається в англо-американській традиції терміном менеджмент культурних ресурсів. Тому сучасна синтетична археологічна карта досить значного як за територією, так і за значенням розташованих тут пам'яток регіону такого як Північно-Західне Причорномор'я може бути реалізована лише в якості геоінформаційної бази даних. Остання має бути інтегрована у геоінформаційну систему (ГІС). Точної фіксацією пам'ятки слід вважати тільки географічні координати кутів полігону в межах якого знаходиться археологічний об'єкт. Без наявності такої системи не можуть бути вирішені на регулярній основі низка фундаментальних проблем з вивчення та використання культурно-історичної спадщини [1].

Перш за все, не можливо однозначно забезпечити безперервність процесу дослідження пам'ятки – постійно постають проблеми співставності колекцій зібраних різними дослідниками, просторового співвідношення розкопів та шурфів різних років.

По-друге, в умовах стрімкого знищення пам'яток природними та антропогенними процесами їх ефективна охорона можлива лише за організації їх регулярної систематичної інспекції – моніторинга. Моніторинг культурно-історичної спадщини – Фізично він може бути організований лише в разі точної топографічної фіксації місць інспекції. В разі, якщо кожному виїзду інспектора на місцевість має передувати складна пошукова робота з локалізації об'єкту моніторингу, при невеликій кількості кваліфікованих археологів в Україні систематична охорона багатой культурно-археологічної спадщини країни стає по суті неможливою.

Крім того, на місце досить стабільному землекористуванню радянських часів приходить набагато більш варіативна, мінлива та гнучка система землекористування, коли цілий ряд невеликих самостійних господарюючих суб'єктів здійснюють розмаїту та слабо контрольовану діяльність на теренах, що гіпотетично містять археологічні пам'ятки. Акти зміни способу використання земель, а також суб'єкту господарювання та володіння відбуваються в сьгоднішніх умовах все частіше. Для погодження їх місцева служба охорони пам'яток власне змушена щоразу проводити виїзд на місцевість з довгими, кількадедними пошуками пам'яток, які мали б розташовуватися приблизно в районі земельної ділянки, про яку йде мова у запиті суб'єкта господарювання. В разі каталогізації пам'яток як векторних об'єктів геоінформаційної

бази даних (полігонів), сучасні ГІС легко дозволяють просторовий пошук археологічних об'єктів в межах та поруч з ділянкою, відведення якої узгоджується.

Нарешті, некаталогізовані археологічні об'єкти не можуть бути з певністю взяті під захист держави з присвоєнням їм охоронного номеру. Так, досить легко уявити собі захист спійманих на гарячому чорних археологів, який би апелював до недостатньої точної топографічної прив'язки об'єкту, який захищено правом. І справді, якщо в 1,9 км на південь від певного села пограбовано курган, а в Реєстр культурно-історичної спадщини введено курган в 2 км від цього населеного пункту, як довести, що грабіжники зруйнували саме той, який було взято під охорону?

Наявність цих проблемних питань, робить впровадження ГІС та каталогізацію археологічних пам'яток регіону в геоінформаційну базу даних питаннями життєвого значення для всієї галузі охорони пам'яток культурно-історичної спадщини. Крім того виконання вказаних завдань відкриває нові, досить широкі перспективи для наукового дослідження археології та давньої історії регіону. Так, усувається необхідність громіздких показників пам'яток. Більшість сучасних геоінформаційних баз даних легко підтримують пошук за археологічним періодом чи культурою, типом пам'ятки та ще за цілою низкою параметрів, що значно полегшує атрибутивний аналіз певної сукупності археологічних об'єктів [2]. Можливим стає статичне вивчення систем розселення [3]. Потужні модулі просторового статистичного аналізу наявні як у ліцензованому, так і у вільному програмному забезпеченні. В разі накопичення достатньої вибірки вже відомих місцезнаходжень відкриваються широкі перспективи для перспективного прогностичного моделювання розташування пам'яток, що дозволить проводити ефективніше наступні археологічні розвідки [4].

Складання синтетичної археологічної карти Північно-Західного Причорномор'я у формі ГІС стикається з цілою низкою труднощів. Проблемним є вибір програмного забезпечення. Адже обравши програмний продукт через обмежені можливості конвертації баз даних та карт з формату до формату, установа з охорони культурно-археологічної спадщини змушена буде і далі вкладати кошти в розвиток саме цього продукту, потрапляючи таким чином в типову інституційну пастку.

І досі в Україні відсутні у вільному продажі топографічні карти дрібних масштабів. Максимальний доступний масштаб 1:100000, що не досить для ефективної топографічної основи для ГІС археологічного спрямування. Більшість археологічних об'єктів на такій карті можна зображувати лише у вигляді точок, а не як реальні площі (полігони) [5-6].

Навіть наявність достатньо дрібномасштабної карти не вирішує проблеми її переведення до векторного формату, без чого не можуть бути реалізовані вповні можливості пошуку за розташуванням та статистичного аналізу топографічної позиції.

Крім того, постає проблема просторової фіксації вже відомих пам'яток. Результати масштабних розвідок 1950-80-их рр. через прийняту в той час систему прив'язок часто стають слабко відтворюваними. Багатющі колекції накопичені в цей час не мають чіткої просторової прив'язки. Локалізація мало не кожної виявленої раніше пам'ятки перетворюється на складну дослідницьку проблему. Часто легше виявити нове місцезнаходження, ніж точно локалізувати вже відоме.

Отже, довга історія археологічного дослідження Північно-Західного Причорномор'я сформувала базис для каталогізації археологічних пам'яток регіону. Розвиток інформаційних технологій дозволяє виконати це у принципово новій, більш ефективній формі ГІС. Значні зміни у сфері землекористування, активізація

грабіжників археологічної спадщини роблять перехід до ГІС-базованих баз даних життєво необхідним. В той же час, подібна каталогізація вимагає координації зусиль наукових колективів різного фаху та значних капіталовкладень і може бути здійснена лише за умову державної підтримки.

Література

1. Aston M. Interpreting the Landscape: Landscape Archaeology and Local History. London, New York: Taylor&Francis Group, Routledge, 2002. – P.9.
2. Kuna M. Prostorová archeologie. // Nedestruktivní archeologie. Teorie, metody a cíle. Praha, 2004. P. 379-444.
3. Clarke D. L. Spatial information in archaeology. // Spatial archaeology. London -New-York - San-Francisco: Academic Press, 1977. – P. 17.
4. Connolly J., Lake M. Geographical information systems in archaeology. Cambridge: University Press, 2006. – P. 31-33.
5. Neustupný E. Metoda archeologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. – P. 84.
6. Nuanapper L. Archaeological GIS in Environmental Impact Planning and Assesing. // GIS and Archaeological Site Location Modeling. London New York Boca Raton: Routledge, 2006. P. 255-264.